 DOI: 10.7816/idil-06-40-05

TÜRK KÜLTÜRÜNDE KAHVEHANELER VE MEHMET BAŞBUĞ'UN ESERLERİNE YANSIMALARI

Semih BÜYÜKKOL

Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi,semihbuyukkol(at)gmail.com

ÖZ

Türk toplumunda önemli bir yere sahip olan kahvehane kültürü, sosyal ve kültürel yaşamın gelişmesine büyük katkılar sağlamıştır. Günümüze kadar olan tarihi süreç içerisinde kahvehaneler hiçbir zaman sadece kahve ve çay gibi içeceklerin içildiği yerler olmamıştır. Kurulduğu andan itibaren meddahların gösteri yaptığı, Karagöz ve Hacivat oyunlarının oynandığı, kitapların okunduğu, şair, yazar gibi entelektüel kesimin eserlerini ilk önce halkın beğenisine sunup, fikirlerini aldığı, tavla, satranç gibi oyunların oynandığı mekanlar olmuştur. Kahvehaneleri, her yaştan, meslekten insanların boş zamanlarında bir araya geldiği, günün stresinden uzaklaşmak için sohbetlerin edildiği, konuların paylaşıldığı sosyal yerler olarak nitelendirebiliriz.Türk Resim Sanatında kültürel zenginliklerimiz, sosyal yaşantımız, geleneklerimiz, sanatçılarımız için önemli bir yer teşkil etmekte ve bu değerlerimiz Çağdaş Türk Resmine yansımaktadır. Türk kültürü içinde önemli bir yere sahip olan kahvehaneler, birçok sanat dalında konu olarak ele alınmış ve çok sayıda eserler meydana getirilmiştir. Türk kültüründen beslenen ve Türk resim sanatında kahvehane konusuna yer vererek değerini vurgulayan değerli sanatçılarımızdan birisi de Mehmet Başbuğ'dur. Sanatçının, geçmişten günümüze kadar gelen bu sosyo-kültürel zenginliğimizin korunmasında ve sanat yoluyla gelecek kuşaklara aktarılmasında sayısız değerli eserleri bulunmaktadır. Mehmet Başbuğ'un kahvehane konulu resimlerini incelemek ve yorumlamak, kültürümüzden etkilenerek çalışmalar yapan diğer sanatçılara olduğu kadar Çağdaş Türk Resim sanatına da katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar sözcükler:
Sanat, Resim, Kahvehane Resimleri, Halk Kültürü, Mehmet Başbuğ.

COFFEEHOUSES IN THE TURKISH CULTURE ANDREFLECTIONS TO MEHMET BASBUG'S WORKS

ABSTRACT

Coffeehouse culture, having a significant place in the Turkish community, made a great contribution to the development of social and cultural life. Coffeehouses have never only been a place to drink coffee or tea since the historical period till today. They have been places, where the encomiasts made their performances, Karagoz and Hacivat games were played, intelligentsia like writers and poets presented their works first to the public and got their opinions and games like backgammon and chess were played. Coffeehouses can be characterized as social places, where people from any age and occupation coming together in their free time, chatting to walk off from the stress of the day. Our cultural richness, social life, traditions carry an important place for the artists in the Turkish Painting Arts, and these values reflect to the Contemporary Turkish Paintings. Having an important place in the Turkish culture, coffeehouses have been embraced as a subject and numerous works were created. Mehmet Basbug is one of our artists who is fed from the Turkish culture and subjecting and emphasizing the values of the coffeehouses. The artist has numerous valuable works for the protection of our socio-cultural richness from the past till today and transmittal to the next generations. It has been thought that, analyzing and interpreting the coffeehouse subjected paintings of Mehmet Basbug, will provide contribution to other artists who are influenced from our culture and also to Contemporary Turkish Painting Arts.

Keywords:
Art, Painting, Coffeehouse Paintings, Folk Culture, Mehmet Basbug.

DOI: 10.7816/idil-06-40-05

Giriş

Türk toplumunda önemli bir yere sahip olan kahvehane ilk olarak 1511 yılında Mekke'de ortaya çıkmıştır. Daha sonra kuzeye doğru yayılarak İstanbul'a ulaşmıştır (Selvi, 2014: 106). Türkiye'de ise ilk kahvehane, Şam ve Halep'ten gelen iki kişi tarafından 1554 yılında İstanbul'un Tahtakale semtinde açılmış ve kısa sürede büyük ilgi görerek, sayıları hızla artmıştır (Meydan Larousse, 1971: 781). İnşa edilen ilk kahvehanelerin mimari özellikleri hakkında kesin bilgiler bulunmamaktadır. Çünkü çoğu günümüze kadar olan süreç içerisinde ya yanmış ya da yıkılarak yok olmuştur. Ancak 19. yüzyılda Walsh, Melling ve Allom gibi sanatçıların yapmış oldukları gravürlerden yola çıkarak dönemin mimari yapısı hakkında bilgi edinilmektedir. Bu kahvehanelere kare planlı bir avludan girildiği, ortasında şadırvan veya bir havuzun bulunduğu ve üç ya da dört tarafında oturma alanlarının olduğu görülmektedir (Aktaran: Canbolat ve Gürani, 2012: 349) (Resim 1).

Resim-1: Antoine Ignace Melling, 19. Yüzyıl Başlarında İstanbul'da Bir Kahvehane Gravürü. ("Sanal", 2017)

Kahvehaneler kurulduğu süreçten itibaren zamanla gelişerek, sivil örgütlenmeler şeklinde mahalle kahvehanelerini, askeri örgütlenmeler şeklinde ise Yeniçeri kahvehanelerini ortaya çıkarmıştır. Bu mekanlar, dönemine, müşterisine ve işlevine göre farklılıklar göstermektedir. Örneğin; İstanbul'da sahilde kurulan yazlık kır kahvehaneleri, seyyar, mahalle, aşık, meddah, çalgılı, esnaf gibi farklı özelliklere sahip kahvehaneler olmuştur (Emeksiz, 2009: 126).

Kahvehanelerin, günlük koşuşturma içerisinde boğulup kalan halkın sosyal hayata çekilmesinde önemli katkılarının olduğu bilinmektedir. Sadece sohbet edilen mekanlar olmayıp, kültürel zenginliği bünyesinde barından ve hızla yaygınlaşmasını sağlayan yönüyle halka büyük hizmetler verdiği de görülmektedir.

Tarihi süreç içerisinde farklılıklar gösteren kahvehanelerin sayıları hızla artarak, toplumsal aktivitelerin merkezi haline gelmiştir. Örneğin; Aşık kahvehaneleri; aşık edebiyatının şekillendiği, ozan ve şairlerin gittiği, Semai kahvehaneleri; genellikle ramazan ayında, cuma ve kış gecelerinde saz takımlarının fasıllar yaptığı, Meddah kahvehaneleri; geleneksel Türk tiyatrosuna ev sahipliği yaptığı, meddah ve karagöz gösterilerinin ramazan ayında yoğunlaştığı, Seyyar kahvehaneler; bir sırığın ucuna bağlanan küçük bir ocak ve kahve takımı ile sokak sokak dolaşılarak, isteyene anında kahve sunduğu, mahalle kahvehanelerinin ise mahalle ve mahalle halkı ile ilgili sorunların görüşülerek, karara bağlandığı yerler olmuştur (Emeksiz, 2009: 127-135). Halkın yanı sıra şair, yazar gibi entelektüel kesim de bu mekanlara giderek, eserlerini ilk önce halkın beğenisine sunup, fikirlerini alıp, değerlendirmeler yapmıştır (Aktaran: Selvi, 2014: 107).

16. yüzyılda Osmanlı'da kendini göstermeye başlayan kahvehanelerin, Tanzimat, Meşrutiyet ve Cumhuriyet dönemlerindeki sosyal yapının Batılılaşma yolunda önemli etkileri olmuştur. Özellikle Tanzimat'tan sonra kültürel ve sosyal zenginliğin hızla artmasıyla birlikte kahvehaneler, gelenekler içerisinde yaşayan ve dar bir yaşam tarzı içerisinde sıkışıp kalmış halkın özgürleşmeye başladığı bir süreç olarak da algılanabilmektedir. (Ediz, 2008: 180).

Sosyo-kültürel açıdan bu kadar çok önemli değerlere sahip olan kahvehanelerin, farklı kültürel dokuları bünyesinde barından, bu doğrultuda insanları birleştiren, kültürel ve sanatsal açıdan geliştiren, halkı bilgilendirerek eğitim rolünü üstlenen çok yönlü fonksiyonları bulunmaktadır.

Mehmet Başbuğ'un Resimlerinde Kahvehane Kültürü

Türk Resim Sanatında kültürel zenginliklerimiz, sosyal yaşantımız, geleneklerimiz, sanatçılarımız için önemli bir yer teşkil etmekte ve halkımızın yaşam biçimleri, gelenekleri Çağdaş Türk Resmine

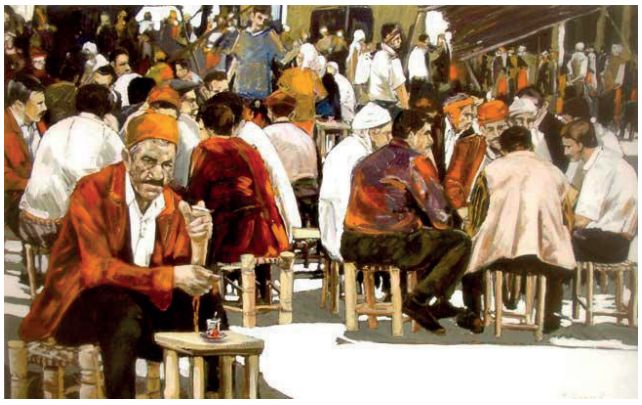
 DOI: 10.7816/idil-06-40-05

yansımaktadır. Diğer tüm kültürel değerlerimiz gibi kahvehane kültürü de birçok sanatçımız tarafından farklı sanat dallarında konu olarak ele alınmış ve çok sayıda eserler meydana getirilmiştir. Türk kültüründen beslenen ve Türk resim sanatında kahvehane konusuna yer vererek değerini vurgulayan değerli sanatçılarımızdan birisi de Mehmet Başbuğ'dur. Türk resim sanatında önemli bir yere sahip olan sanatçının, geçmişten günümüze kadar uzanan sanat yaşamında milli ve manevi değerlerin korunması, geleneklerin yaşatılması, Anadolu ve köy yaşamına dikkat çekilmesi ve sanat yoluyla gelecek kuşaklara aktarılması konusunda sayısız değerli eserleri bulunmaktadır.

Resim 2: Mehmet Başbuğ, Muş'ta Kahvehane, T.Ü.Y.B., 100 x 150 cm, 2006. ("Sanal", 2017)

Mehmet Başbuğ'un, Muş'ta Kahvehane (Resim 2) isimli resminde, Anadolu'nun kentsel yapılaşması içerisinde sıkışıp kalmış yaşamların dar sokaklar arasındaki sosyal yaşantısından bir kesit yansıtılmaktadır. Resimde, açık alanda kahvehanede oturan kalabalık insan topluğu görülmektedir. Plastik açıdan son derece zengin ve etkileyici değerlere sahip olan bu eserde ağırlıklı kırmızı, turuncu, beyaz, gri renklerin yüzey üzerindeki çarpıcı ve dengeli kullanımı dikkati çekmektedir. Zaten, Mehmet Başbuğ'a ait tüm resimlere bakıldığında milli renklerimiz olan kırmızı ve beyazın çarpıcı bir şekilde sıkça kullandığı görülmektedir. Resimde oturan kalabalık insan topluluğunun görünümü her ne kadar durağan gibi görünse de aslında kullanılan renklerin kontrastlığı, yüzey üzerindeki lekesel dağılımı ve zemin üzerine düşen gölgelerin hareketliliği tam tersi etki yaratmaktadır. Resimdeki figürlerde, gerek kendi içerisinde küçük guruplar halinde oturup samimi sohbetlerinden, gerekse tek başına düşünen, dalgın insanların duruşlarından yaşam mücadelesinin getirmiş olduğu yorgunlukları, hüzünleri, özlemleri, beklentileri etkileyici bir şekilde hissetmekteyiz.

Resim 3: Mehmet Başbuğ, Kahvehane, T.Ü.Y.B., 100 x 150 cm, 2006. ("Sanal", 2017)

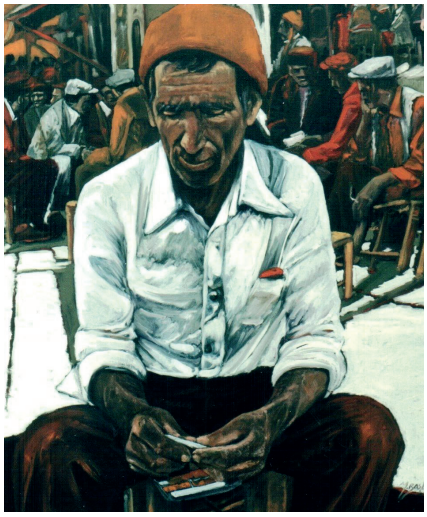
Sanatçı, Kahvehane (Resim 3) isimli başka bir eserinde ise yaşadığı coğrafyanın sosyo-kültürel yapısını abartı ve gösterişten kaçınarak, kendine özgü duyarlılığı ve gözlemci yapısı içerisinde çarpıcı bir şekilde ortaya koymaktadır. Resimde, tüm yüzeyi kaplayan kalabalık insan gurupları görülmektedir. Figürler üzerindeki kırmızı, turuncu, beyaz renklerin dengeli dağılımı, tüm resimlerde olduğu gibi yine dikkati çekmektedir. Eserin ön planında oturan figür etkileyici bir şekilde adeta izleyicinin gözlerinin içine bakmakta ve bu şekilde iletişim kurmaktadır. Bir elinde tespih, diğer elinde sigarası ve önündeki taburede duran çayı ile düşüncelere dalmış, yalnız hali ve hayat şartlarının ağır yükünü hissettiren oturma şekli ile dikkatleri üzerinde yoğunlaştırmaktadır. Resmin geri planında yer alan figürlerin hareketli durumu bu mekanın çarşı içerisinde, merkezi bir yerde olduğunu düşündürmektedir. Genellikle Türk kahvehaneleri çarşının içinde, esnafın bulunduğu yerlere kurularak, insanların yoğun koşuşturma içerisinde fırsat buldukça gelip, oturdukları, dinlendikleri yaşam alanları olmuştur.

DOI: 10.7816/idil-06-40-05

Resim 4: Mehmet Başbuğ, Kahvehane, T.Ü.Y.B., 150 x 200 cm, Özel koleksiyon. ("Sanal", 2017)

Resim 4' te yine çarşı içerisinde açık alanda bulunan kahvehanede oturan insanlar görülmektedir. Genelde Anadolu insanının boş vakitlerinde dışmekanları tercih ederek, açık havada oturduklarını görmekteyiz. Çünkü, kendilerini daha özgür hissetmekte ve sigara içenler birbirlerini rahatsız etmeden sohbet etme imkanı bulmaktadır. Bu durum genel olarak Mehmet Başbuğ'un resimlerinde de vurgulanmakta ve açık alandaki kahvehaneler konu olarak ele alınmaktadır. Resimde en dikkat çeken kısım, merkezi ön plana yerleştirilen portredir. Portrenin yorgun, yıpranmış yüzünde yer alan derin çizgiler hayata dair yaşanmışlığın izlerini taşımaktadır. Uzaklara dalmış giden bakışlarında hüzün, özlem, umut dikkati çekmektedir. Başındaki takkesi, yıpranmış, buruşuk gömleğiyle tam bir kırsal kesim Anadolu insanı yansıtılmaktadır.

Resim 5: Mehmet Başbuğ, Tütün Saran, T.Ü.Y.B., 100 x 80 cm. ("Sanal", 2017)

Sanatçının, Tütün Saran (Resim 5) isimli eserinde iskemlede oturan ve içeceği sigaranın tütününü saran figürün tüm yüzeyi kapladığı görülmektedir. Resmin geri planında yer alan insanlar ise tamamlayıcı bir unsur olarak dengeyi sağlamaktadır. Yine mekan olarak çarşı içerisinde açık bir alan tercih edilmiştir. Resimde, kırmızı, beyaz renklerin çarpıcı ve dengeli kullanımı dikkati çekmektedir. Ön plandaki figürün, beyaz gömleği içerisindeki simsiyah elleri ve güneşin altında kavrulmuş, zayıf yüz hatlarındaki derin çizgileri tüm çarpıcılığıyla karşımızda durmaktadır. Bu görüntüsünden de kırsal kesimde yaşayan ve alın teri ile ekmeğini kazanan bir kişi olduğu anlaşılmaktadır.

Resim 6: Mehmet Başbuğ, Kahvehane, T.Ü.Y.B., 100 x 300 cm., 1996. (Mehmet Başbuğ Sergi Kataloğu, 2000: 26)

Sanatçı, bu resminde (Resim 6) kahvehane konusunu diğerlerinden farklı olarak uzunlamasına yatay kompozisyon içerisinde yansıtmaktadır. Plastik açıdan son derece güçlü değerlere sahip olan eserde, kırmızı ve beyaz rengin çarpıcı etkisinin figürler üzerinde ve zeminde son derece dengeli bir şekilde kullanıldığı görülmektedir. Kırmızının bu kadar yoğun ve dengeli bir şekilde kullanılmasında beyaz, kahverengi ve siyah renklerin dengeleyici yönü dikkat çekmektedir. Eserde, çoğunluğunun arkası dönük olan insan topluluğunun önünde yine tek başına, uzaklara dalmış, düşünen bir figür dikkatleri üzerinde toplamaktadır.

Sonuç

Kahvehaneler, ilk kurulduğu andan itibaren dönemin şartlarına ve beklentilerine göre sayıları hızla artarak geniş kitlelere yayılmış ve mekana, zamana, müşterisine, işlevine göre çeşitli hizmetler vermiştir. Her yaştan, meslekten insanları boş zamanlarında bir araya getiren bu mekanların, kültürel farklılıklar doğrultusunda sohbet, dinlenme ve eğlence yerlerine dönüştüğü, kültürel ve sanatsal faaliyetlerin yapıldığı, halkı bilgilendirerek, eğitim rolünü üstlendiği bir yapı olmuştur.

DOI: 10.7816/idil-06-40-05

Geniş bir yelpazeye sahip olan Türk kültürü içerisinde kahvehane kültürü önemli bir yer teşkil etmektedir. Sosyal yaşantımız, geleneklerimiz, milli ve manevi değerlerimiz sanatçılarımız için bir esin kaynağı olmakta ve Çağdaş Türk Resim sanatına yansımaktadır. Kahvehane kültürü de birçok sanatçımız tarafından farklı sanat dallarında konu olarak ele alınmış ve çok sayıda eserler meydana getirilmiştir. Türk kültüründen beslenen ve Türk resim sanatında kahvehane konusuna yer vererek değerini vurgulayan değerli sanatçılarımızdan birisi de Mehmet Başbuğ'dur. Sanatçının, geçmişten günümüze kadar uzanan sanat yaşamında kendine özgü tarzı ve renk anlayışı içerisinde milli ve manevi değerlerin korunması, geleneklerin yaşatılması, Anadolu ve köy yaşamına dikkat çekilmesi hususunda sayısız değerli eserleri bulunmaktadır. Kahvehane konulu eserlerine baktığımızda, Anadolu insanının geleneksel yaşam tarzı içerisinde şekillenen bu mekanların kimi zaman kentsel yapılaşma içerisinde sıkışıp kalmış dar sokaklar arasında, kimi zaman da yaşam mücadelesi içerisinde koşuşturan insanların soluklanıp, dinlenebileceği merkezi, açık alanlarda karşımıza çıkmaktadır. Kalabalık insanlardan oluşan kompozisyonlarında, izleyiciyi bir figür üzerinde odaklayarak, kırsal kesim insanının beklentilerini, hüzünlerini, özlemlerini ya derin yüz hattı çizgilerinde ya da uzaklara dalıp giden bakışlarında etkileyici bir şekilde yansıtmaktadır.

Kaynakça

Canbolat, Özdemir Tülay ve Gürani, F. Yeşim (2012). Osmanlı-Türk Toplumunda Kamusal Mekan Örneği Olarak Kahvehaneler. Türk Kültürü, Sanatı ve Kültürel Mirası Sempozyumu / Sanat Etkinlikleri Kitabı. 17-21 Eylül. Milano-İtalya: Aksis Grafik Anka Basım Yayın Ltd. Şti., 347-353.

Ediz, İsmail (2008). Osmanlı'dan Cumhuriyet'in İlk Yıllarına Kahvehaneler Ve Sosyal Değişim. Sakarya Üniversitesi, Fen Edebiyat Dergisi, (Vol. 10 Sayı 1), 179-189.

Emeksiz, Abdulkadir (2009). İstanbul Kahvehaneleri. (Hazırlayan: Filiz Özdem, Fotoğraflar: Ali Konyalı). Karaların ve Denizlerin Sultanı İstanbul. 2. Cilt, İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, 123-139.

Meydan Larousse (1971). Kahvehane. Büyük Lugat ve Ansiklopedi, 6. Cilt, 781. İstanbul: Meydan Yayınevi.

Selvi, Yeliz (2014). Taşbaskı Halk Resimleri ve Kahvehane Kültürü. Gazi Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Sanat ve Tasarım Dergisi, (sayı 13), 105-118.

Resim Kaynakça

Resim-1: Antoine Ignace Melling, 19. Yüzyıl Başlarında İstanbul'da Bir Kahvehane Gravürü
http://blog.peramuzesi.org.tr/sergiler/osmanlinin-sosyal-medyasi/ ,
Erişim Tarihi: 06.10.2017, Saat: 15:00

Resim-2: Mehmet Başbuğ, Muş'ta Kahvehane
http://www.turkishpaintings.com/index.php?p=37&modPainters_artistDetailID=475
Erişim Tarihi: 26.09.2017, Saat: 09:15

Resim 3: Mehmet Başbuğ, Kahvehane
http://www.turkishpaintings.com/index.php?p=37&modPainters_artistDetailID=475
Erişim Tarihi: 26.09.2017, Saat: 09:00

Resim 4: Mehmet Başbuğ, Kahvehane
http://mehmetbasbug.com.tr/2015/05/06/eski-sokakta-kahvehane/ ,
Erişim Tarihi: 26.09.2017, Saat: 09:56

Resim 5: Mehmet Başbuğ, Tütün Saran
http://mehmetbasbug.com.tr/2015/05/06/tutun-saran/ , Erişim Tarihi: 26.09.2017,
Saat: 10:00

Resim 6: Mehmet Başbuğ, Kahvehane
Mehmet Başbuğ Sergi Kataloğu, (2000). Ankara: Emlak Sanat Galerisi, 26.